

digung. Faktisch war die gesamtkirchliche Sozialverkündigung bis zum Zweiten Vatikanischen Konzil in vielen Ortskirchen außerhalb des deutschsprachigen Raumes ein Randphänomen geblieben. Dass die Theologie der Befreiung mit der vorrangigen Option für die Armen und der Bezeichnung „Strukturen der Sünde“ der gesamtkirchlichen Sozialverkündigung sowie der Sozialverkündigung von Ortskirchen (USA, Deutschland) Impulse geben hat, wird nicht erwähnt. Der konservative Duktus vieler Beiträge wird deutlich, wenn sich etwa Alfred Schüller (S. 561 FN 21) für die soziale Absicherung lediglich des absoluten statt des relativen Existenzminimums ausspricht. Viele Ökonomen in dem Band postulieren das hohe Lied des Marktes. Von einem möglichen extremen Marktversagen, wie es sich in der gegenwärtigen Finanzkrise artikuliert, ist nicht die Rede. Es wird ein Systemwettbewerb zwischen „Nationalstaaten“ positiv gewürdigt, der aber gerade ausreichende Regulierungen auf den Finanzmärkten verhindert hat.

Es stellt sich auch die Frage, weshalb bei der Auswahl der Autoren eine Beschränkung auf Deutschland erfolgte und nicht – nicht wie es bei den beiden Auflagen des katholischen Soziallexikon üblich war – bei der Auswahl der Autoren der deutschsprachige Raum (Österreich, Schweiz) mit einbezogen wurde.

Das Werk weist nur wenige sachliche Fehler (so verwechselt Rauscher die beiden amerikanischen Präsidenten Roosevelt Theodore mit Franklin D. S. 540 oder Roos behauptet, das Metz und Höffner gleichzeitig an der Münsteraner Fakultät gelehrt haben, obwohl Höffner 1962 Bischof wurde und Metz erst 1963 berufen wurde). Der Bd. ist gut aufgemacht und insgesamt redaktionell sehr sorgfältig erarbeitet worden, worauf die sehr geringe Zahl von Druckfehlern hinweist. Außerdem enthält es ein hilfreiches Sach- und ein Personenregister.

Das Handbuch der Soziallehre der Kirche stellt eine verpasste Chance dar. Dies gilt deshalb, weil einige zentrale sozialetische Artikel nicht den wissenschaftlichen Diskussionstand der Theologie insgesamt, der theologischen Ethik und der neueren sozialetischen Diskussion der Gegenwart widerspiegeln, sondern von der sozialetischen Diskussion der letzten 40 Jahre zu wenig beeinflusst sind.

Joachim Wiemeyer, Universität Bochum

Ks. Leszek Szewczyk, *Odnova przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne* („Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego” 48), Księgarnia św. Jacka, Katowice 2009, ss. 392, ISBN 978-83-7030-670-0.

Autor jest szeroko znanym w Polsce homilem i autorem licznych publikacji z zakresu homiletyki, retoryki i teorii komunikacji. Prezentowana książka to jego

rozprawa habilitacyjna, która zawiera spis treści po polsku i po niemiecku, wykaz skrótów, wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie, bibliografię, aneks (wykaz tabel i wykresów oraz kwestionariusz ankiety) i streszczenie w języku niemieckim. Badany problem jest bardzo aktualny i precyzyjnie sformułowany. We wstępie autor określa cel swojego studium, pisząc, że jest nim „ukazanie stanu przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Chodzi tu o przedstawienie faktycznego stanu przepowiadania słowa Bożego w archidiecezji katowickiej (co stanowi cel teoretyczny rozprawy) oraz ukazanie wpływu struktur archidiecezjalnych na realny kształt posługi kaznodziejskiej (cel praktyczny)” (s. 7). Na celowość pracy wskazuje brak opracowań z tej dziedziny. Jasno ujmując problem, autor pyta m.in. o to, czy w archidiecezji realizowana jest odnowa posługi słowa. Przez co była stymulowana (biskupi, synod)? Na czym polegała? Odpowiedzi na postawionych sześć pytań szuka w źródłach zastanych, którymi są dokumenty Kościoła powszechnego i lokalnego (w tym rozporządzenia i nauczanie biskupów katowickich), archiwalia, homilie, kazania i konferencje, księgi liturgiczne. Do źródeł wytworzonych należą wypełnione kwestionariusze ankiet i pięć wywiadów. Zgodnie z metodą pastoralną praca ma również charakter empiryczny.

Prezentując tok rozważań, autor wskazuje na to, że w pierwszych dwu rozdziałach znalazły zastosowanie „metody dedukcyjne, zwłaszcza metoda analizy i interpretacji tekstów źródłowych – oraz metoda historyczna i porównawcza” (s. 9). Natomiast w rozdziałach III–V wykorzystał „metody socjologiczne (zwłaszcza wywiad przeprowadzony za pomocą kwestionariusza ankiety i obserwacje uczestniczące) oraz metody indukcyjną i analogii” (s. 9). W końcowym rozdziale zastosował metodę syntezy i porównawczą (zob. s. 9). Opisał również własne badania empiryczne przeprowadzone wśród 250 kapłanów archidiecezji i grupy diakonów WSSD w Katowicach, dotyczące opinii na temat zajęć z homiletyki.

W rozdziale I, podstawowym, autor ukazuje *Odnowę przepowiadania słowa Bożego w Kościele współczesnym* (s. 11–49). Uwydatnia najpierw, że jej źródłem są przemiany społeczno-kulturowe, odnowa teologii i teologiczna koncepcja homiletyki oraz inspiracje soboru. Natomiast kierunki tej odnowy wyznacza traktowanie posługi słowa jako wydarzenia zbawczego, nowe spojrzenie na podmiot, treść i formę kaznodziejstwa. Rozdział jest syntetyczny, zwięzły, w miarę krótki, uwydatnia istotę rzeczy, świadczy o erudycji i wysokich kompetencjach fachowych autora. Rozdział II nosi tytuł: *(Archi)diecezja katowicka jako miejsce odnowy przepowiadania słowa Bożego* (s. 50–137). W tym obszernym rozdziale o charakterze historyczno-opisowym autor przybliżył najpierw specyfikę (archi)diecezji, jej historię, struktury ogólnodiecezjalne, duchowieństwo, wspólnoty życia konsekrowanego i scharakteryzował wiernych Kościoła lokalnego. Z kolei zajął się I Synodem tej diecezji, jej seminarium duchownym, sanktuariami i środkami społecznego przekazu. W dziejach 83-letniej diecezji jest to pierwsza tego typu jej prezentacja dokonana pod kątem uwarunkowań homiletycznych i kaznodziej-

skich. Czytelnik ma więc do dyspozycji szerokie tło potrzebne do zrozumienia istoty, celów i sposobów odnowy posługi słowa w archidiecezji. Po ukazaniu eklezjalnego tła historyczno-pastoralnego w rozdziale III autor zajął się *Odnową formacji homiletycznej w (archi)diecezji katowickiej* (s. 138–188). Przedstawił więc formację homiletyczną alumnów w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym i na Wydziale Teologicznym UŚ (nauczanie homiletyki, ćwiczenia, emisja głosu), formację homiletyczną prezbiterów, a także rolę świeckich w głoszeniu słowa Bożego, podkreślając potrzebę przygotowania ich do słuchania tego słowa.

Kolejne rozdziały dotyczą odnowy kaznodziejstwa w (archi)diecezji, a więc posługi słowa w ramach liturgii (rozd. IV, s. 189–256) i poza nią (rozd. V, s. 257–295). Jest to więc najpierw prezentacja materialnej strony przepowiadania homilijnego, zakresu jego treści oraz źródeł biblijno-liturgicznych i egzystencjalnych. Następnie autor zajął się formą homilii, wskazując na znaczenie języka, kompozycji, dialogu wirtualnego, długości jej trwania i procesu tworzenia. W rozdziale V omówił problem głoszenia słowa Bożego poza liturgią, a więc w ramach misji i rekolekcji parafialnych, kazań i konferencji podczas dni skupienia, kazań pasyjnych i okolicznościowych. Cenne są jego spostrzeżenia i uwagi krytyczne, gdyż polscy homileci w niewielkim stopniu opracowują i przybliżają stan tego rodzaju kaznodziejstwa (zob. s. 325 n., 335). Zwornikiem pracy jest rozdział VI pt. *Wnioski i postulaty homiletyczne* (s. 296–332), który zawiera cenne sugestie dla homiletów i kaznodziejów. Autor wskazuje na potrzebę większego zaangażowania struktur archidiecezjalnych w odnowę posługi słowa, postuluje dalszą troskę o formację homiletyczną oraz doskonalenie przepowiadania w ramach liturgii i poza nią. Jest to więc rozdział harmonijnie powiązany z poprzednimi, stanowi ich kontynuację i dopełnienie, zgodnie z paradygmatem teologii pastoralnej, doskonale opanowanym przez habilitanta. Wskazania dotyczą m.in. potrzeby integralnego kształcenia kaznodziejów przez wszystkich wykładowców: „Współpraca ta powinna cechować zwłaszcza wykładowców homiletyki, liturgiki i Pisma Świętego, ale również konieczne jest pogłębianie współpracy homiletów z dogmatykami i moralistami” (s. 304). Postulaty zawarte w pracy ks. Szewczyka, a zebrane w rozdziale końcowym, są pouczające dla wszystkich homiletów i mają znaczenie dla każdej diecezji w Polsce. Ważną rolę odgrywają tu badania empiryczne, które pomagają czytelnikowi spojrzeć na poruszane problemy z pozycji kaznodziejów. Dobitnie unaocznia to autor w fachowo sporządzonych i dobrze omówionych 29 tabelach i 26 wykresach.

Z przedstawionej w zarysie problematyki poszczególnych rozdziałów widać, że naukowe ujęcie ks. Szewczyka jest całościowe i nowatorskie. Ta dojrzała synteza jest pierwszą tego typu pracą naukową w Polsce. W żadnej polskiej diecezji nie podjęto się dotąd takich badań, także w innych obszarach językowych nie spotyka się podobnych rozpraw naukowych. Stanowi to przedsięwzięcie odważne, gdyż badanie funkcjonowania aktualnych struktur kościelnych nie należy do łatwych, a tym bardziej nie jest łatwa ich ocena we własnej diecezji. Autor czyni to wni-

kliwie, w oparciu o źródła, a przy tym oględnie. Jest również świadom, że nie dokonał wszystkiego, gdyż przekraczało to jego możliwości badawcze. Dlatego słusznie pisze: „Pełne ukazanie specyfiki przepowiadania słowa Bożego w archidiecezji katowickiej było utrudnione ze względu na brak możliwości porównania tego przepowiadania ze stanem kaznodziejstwa w innych diecezjach” (s. 336). Te obszernie i wnikliwie badania zasługują na kontynuację w polskiej homiletyce. Mając tego świadomość, ks. Szewczyk wytycza kierunki dalszych badań, a więc: poznawanie dorobku wybitnych kaznodziejów, nauczanie pielgrzymkowe w Piekarach Śląskich, odbiór homilii przez słuchaczy.

Cała rozprawa winna pobudzać homiletów do refleksji i rachunku sumienia; odnosi się to szczególnie do brzemiennego w postulatory rozdziału końcowego i po mistrzowsku opracowanego zakończenia. Wskazań i postulatów jest wiele; dla przykładu przytoczmy niektóre z nich: „Konieczna jest poszerzona dyskusja inspirowana przez biskupa ordynariusza i struktury archidiecezjalne (Wydział Duszpasterstwa Ogólnego Kurii Metropolitalnej, Archidiecezjalna Rada Duszpasterska, Archidiecezjalna Rada Kapłańska, spotkania księży dziekanów) nad zagadnieniem odnowy kaznodziejstwa...” (s. 333). Podobnie interesujące są postulaty zwiększenia znajomości uchwał synodu wśród kaznodziejów, ustanowienia „Diecezjalnej Komisji ds. Głoszenia Słowa Bożego” (s. 333), reaktywowania Koła Homiletycznego (zob. s. 334), dowartościowania kaznodziejstwa pozaliturgicznego (zob. s. 335). Te i inne śmiało wskazania są bardzo aktualne dla współczesnej homiletyki i odnoszą się nie tylko do miejscowej archidiecezji, ale do całego Kościoła w Polsce. W obliczu postępującej laicyzacji, dechrystianizacji i liberalizmu moralnego coraz bardziej aktualne jest doskonalenie metod i sposobów nowej ewangelizacji, a szczególnie niedzielnej i świątecznej posługi słowa oraz permanentnej katechezy dorosłych, gdyż sama homilia nie wystarczy do usuwania ignorancji religijnej. Warto również zwrócić uwagę na niektóre wyniki badań ankietowych, które m.in. potwierdziły funkcję demaskatorską socjologii religii. Autor ujawnia m.in., że

tylko 1,5% proboszczów i 3,7% wikariuszy zawsze uwzględnia wskazania programu duszpasterskiego i homiletycznego przy tworzeniu homilii i kazań [...], rzadko 44,0% proboszczów i aż 55,0% wikariuszy [...]. Dla 3,0% proboszczów i 15,6% wikariuszy wskazania programów [...] nie stanowią żadnej inspiracji” (s. 168). Badania odkryły również, że dla sporej grupy duchownych znajomość liturgii jest mało ważna (14,9%, zob. s. 170) i że „tylko 6,3% kaznodziejów archidiecezji katowickiej zawsze wykorzystuje przesłanie liturgiczne przypadające na każdy dzień, 66,3% korzysta z tego źródła często, a 27,4% rzadko” (s. 207).

Oslabiony jest więc aspekt mistagogiczny w głoszonych homiliach.

Publikacja księdza Szewczyka jest uwieńczeniem jego wieloletnich badań w dziedzinie homiletyki. Wykazał się on bardzo dobrą znajomością homiletyki współczesnej, starannie przeanalizował współczesną naukę Kościoła na temat posługi słowa, wniknął w *Ratio studiorum* i umiejętnie skonfrontował tę wiedzę

z dobrze ustawionymi i wieloaspektowymi badaniami socjologicznymi. Przez całą pracę przewija się realizacja pastoralnej metody badawczej, a konkretne dyrektywy są wynikiem konfrontacji empirycznego obrazu rzeczywistości z nauką i potrzebami Kościoła. Autor rozprawy kształci kleryków z seminarium duchownego, rozwija szerokie kontakty z homiletami, kaznodziejami i słuchaczami, a przez to dobrze poznaje problemy homiletyczne. Patrzy wnikliwie na problemy duszpasterskie, obiektywnie ocenia środowisko diecezjalne, nie kieruje się stereotypami. Wysuwa postulaty pod adresem homiletów i kaznodziejów, inspiruje ich twórczą działalność. Chociaż w nowym *Ratio studiorum* o jedną trzecią zmniejszono liczbę godzin wykładów i ćwiczeń z homiletyki (ze 168 na 112), to jednak na Wydziale Teologicznym UŚ wykłada się ten przedmiot w większym wymiarze, co powinno pozytywnie wpływać na kontynuację odnowy kaznodziejstwa w archidiecezji katowickiej.

Dla pełnego obrazu należy jeszcze zwrócić uwagę na niedociągnięcia treściowe i problemy dyskusyjne. Celowe byłoby badanie tego, jak współczesne kaznodziejstwo i odnowę posługi słowa widzą słuchacze w archidiecezji katowickiej. Uczynili to kiedyś autorzy I Synodu diecezji katowickiej, zbierając od 1141 wiernych opinię na temat kazań, co rzuciło światło na postulaty homiletyczne (zob. s. 92). Kontynuując to, można by porównać wyniki badań z badaniami sprzed 35 lat i wyciągnąć wnioski. Pozytywnie trzeba ocenić fakt, że autor rozprawy zdaje sobie sprawę z niniejszego problemu, gdy pisze: „Należy także zbadać odbiór homilii i kazań przez słuchaczy, a zwłaszcza ich uwagi i postulaty odnoszące się do treści i formy przepowiadania kaznodziejskiego, a także możliwości pełniejszego włączenia się w dzieło przepowiadania słowa Bożego w archidiecezji katowickiej” (s. 336). Interesujące byłoby także bardziej szczegółowe omówienie badań diakonów, takie jak opis ankiety, jej założeń, struktury i treści oraz problemów związanych z jej pozyskiwaniem (zob. s. 8, 303). W sumie jednak autor dobrze wykorzystał źródła wytworzone. Natomiast pisząc o źródłach homilii, ogranicza się zasadniczo do biblijno-liturgicznych (zob. s. 205) i egzystencjalnych (zob. s. 222), co wynika z nauki Kościoła. Można by jednak również mówić o innych źródłach teologicznych, takich jak: wyznania wiary, dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, nauczanie Ojców i pisarzy Kościoła, pobożność ludowa i hagiografia.

Książka ukazała się drukiem w szeroko znanym i zasłużonym Wydawnictwie Księgarnia św. Jacka w Katowicach, jest opracowana starannie, wydana w pięknej szacie graficznej. Ks. Szewczyk posługuje się językiem poprawnym, rozwiniętym, bogatym w słownictwo, płynnym i komunikatywnym, co wzmaga zainteresowanie czytelnika. Proporcje między poszczególnymi rozdziałami zostały starannie zachowane, przy czym celowo dłuższy jest rozdział II, który zawiera obszerne tło historyczno-eklezyjalne badanych zagadnień. Starannie przygotowana obszerna ankieta dla duchowieństwa może służyć do dalszych badań. Analizę wyników badań empirycznych przeprowadza habilitant poprawnie – w dużym stopniu pod kątem diagnostyczno-opisowej, krytycznej i demaskatorskiej funkcji socjologii

religii. Praca jest źródłowa, czego dowodzą 1104 różnorodne przypisy (zob. s. 64–66), wzmocnione cytataми (zob. s. 25–27). Problemy badawcze uwydatniają przejrzyste i dobrze omówione tabele i wykresy (zob. s. 159, 160). Opracowana starannie obfita bibliografia (38 stron, 931 publikacji) świadczy o wielkiej sumienności i erudycji autora.

Praca ta dobrze odzwierciedla aktywność naukową ks. Szewczyka, który – omawiając problem posługi słowa – wnikliwie przebadal, jak w tym zakresie działają instytucje diecezjalne Kościoła oraz związane z nimi duchowieństwo. Starannie przeprowadzone badania otwierają nowe perspektywy poznawcze, zarówno w miejscowej archidiecezji, jak i w całej Polsce. Ks. Szewczykowi należy życzyć, aby nadal pracował nad odnową kaznodziejstwa, a także, aby przygotował podręcznik homiletyki dla kleryków i bardzo potrzebne pomoce metodyczne do ćwiczeń, co w dużym stopniu ułatwiłoby formację homiletyczną w polskich seminariach duchownych.

Ks. Jan Twardy, Uniwersytet Śląski

Ks. Tadeusz Borutka, *Refleksja nad kapłaństwem w świetle nauczania Kościoła*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, ss. 195, ISBN 978-837505-477-4.

Świat współczesny jest pełen napięć, sprzeczności i niezwykle dynamicznych przewartościowań natury ideowej. Przyspieszony rozwój nauki i technologii w ogromnym stopniu wpływa na zmianę jego obrazu nie tylko w rzeczywistości, ale także w świadomości człowieka. Niegdyś wszystko wydawało się trwałe i nienaruszalne, proste i określone. Teraz, wskutek odkryć naukowych w różnych dziedzinach oraz szerzącej się ideologii postmodernizmu, wszystko, co zdawało się ustalone i jasne, poddawane jest ciągłej, niekończącej się rewizji. Pociąga to za sobą ustawiczne zmiany cywilizacyjne i kulturowe, a także daleko idące zmiany w codziennym życiu. Wszystko to prowadzi do rozmontowywania trwałych zasad i wartości, które zawsze stanowiły fundament życia społecznego, a ostatecznie – do całkowitego podważenia prawdy obiektywnej. W takim świecie żyją i pracują kapłani. Wielu z nich odnajduje się w nim, ale wielu sobie nie radzi, przeżywa trudności i załamuje się, czego konsekwencją są choćby odejścia od kapłaństwa. Dostrzegając te niebezpieczeństwa, zarówno Sobór Watykański II, jak i papieże okresu posoborowego, z Janem Pawłem II na czele, zawsze starali się dodawać odwagi kapłanom, zakonnikom, a także kandydatom do kapłaństwa, umacniać ich w wierze, przypominać o ich powołaniu, wskazywać fundamenty oraz źródła tożsamości kapłańskiej i podkreślać potrzebę ich posługi, zawsze przy tym mając na uwadze zarówno osobisty, jak i ogólnokościelny wymiar kapłaństwa. Również